

Akhlaq-i zīstī

i.e., Bioethics Journal

2023; 13(38): e14

The Bioethics and Health
Law InstituteMedical Ethics and Law
Research CenterInternational Association
of Islamic Bioethics

The Status of Moral Education in Curriculum Studies: A Systematic Review

Moslem Ghobadian¹, Morteza Moradi Doliskani^{2*}, Mahjoubeh Elahi Baghan³

1. Department of Educational Sciences, Farhangian University, Tehran, Iran.

2. Department of Educational Sciences, Farhangian University, Pardis Hakim Abulqasem Ferdowsi, Alborz, Karaj, Iran.

3. Department of Curriculum Planning, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran.

ABSTRACT

Background and Aim: Moral education is one of the most important educational issues. Achieving this great goal in various educational institutions requires a plan that is called a curriculum in the literature of educational sciences. The purpose of this study was to review the status of moral education in curriculum studies.

Methods: The research method was qualitative (descriptive) and the statistical population included all articles published in the Iranian Science Publications Database (SID, Magiran and Noormags). Sampling was done after the identification-screening process and 31 of the articles between the years 2006-2022 were selected by census method and were evaluated based on selected criteria (dimensions of goals, questions and outcomes).

Ethical Considerations: In compiling this research, ethical aspects including preserving the originality of the texts, honesty and fidelity have been respected.

Results: The findings showed that 92% of the articles are scientific-research, and 8% are Scientific-extension; The period of publication of articles was irregularly distributed and the highest number of articles was between the years 2010 and 2013 (with a frequency of 22); 37% of the researches were conducted by men, 13% by women and 54% of them were conducted jointly by men and women. Journals of non-medical universities had a greater share in publishing articles with 75.68 while 24.32 of articles were published in medical journals. Researches have been conducted with the aim of the place of ethics in various elements of the curriculum such as teaching, content and evaluation.

Conclusion: Considering the emergence of new ethical issues in the field of contemporary education, deeper scientific studies in the field of moral education in the curriculum studies, with the participation of male and female researchers, should be given more attention.

Keywords: Systematic Review; Ethics; Curriculum; Educational Systems

Corresponding Author: Morteza Moradi Doliskani; **Email:** doliskan6868@gmail.com

Received: December 17, 2022; **Accepted:** March 06, 2023; **Published Online:** November 15, 2023

Please cite this article as:

Ghobadian M, Moradi Doliskani M, Elahi Baghan M. The Status of Moral Education in Curriculum Studies: A Systematic Review. *Akhlaq-i zisti, i.e., Bioethics Journal*. 2023; 13(38): e14.

انجمن بین‌المللی اخلاق پزشکی اسلامی مرکز تحقیقات اخلاق و حقوق پزشکی انستیتو اخلاق پزشکی و حقوق سلامت

مجله اخلاق زیستی

دوره سیزدهم، شماره سی و هشتم، ۱۴۰۲

وضعیت جایگاه تربیت اخلاقی در پژوهش‌های حوزه مطالعات برنامه درسی:

یک مرور نظام‌مند

مسلم قبادیان^۱، مرتضی مرادی دولیسکانی^{۲*}، محجوبه الهی باغان^۳

۱. گروه علوم تربیتی، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران.

۲. گروه علوم تربیتی، دانشگاه فرهنگیان، پردیس حکیم ابوالقاسم فردوسی، کرج، ایران.

۳. گروه برنامه‌ریزی درسی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران.

چکیده

زمینه و هدف: تربیت اخلاقی یکی از مهم‌ترین مسائل آموزشی و تربیتی است. دستیابی به این هدف بزرگ در نهادهای مختلف آموزشی، نیازمند نقشه‌ای است که در ادبیات علوم تربیتی، به آن برنامه درسی می‌گویند. هدف از انجام پژوهش حاضر بررسی وضعیت تربیت اخلاقی در پژوهش‌های رشته مطالعات برنامه درسی به شیوه‌ای مروری بود.

روش: روش پژوهش از نوع فراتحلیل کیفی (توصیفی) و جامعه آماری شامل کلیه مقاله‌های چاپ‌شده در طی سال‌های ۱۴۰۱-۱۳۸۵ در پایگاه‌های اطلاعات نشریات علمی ایران (SID، Magiran و Noormags) بود. نمونه‌گیری پس از طی فرآیند شناسایی - غربالگری صورت گرفت و تعداد ۳۷ مقاله به عنوان نمونه انتخاب شد و بر اساس ملاک‌های انتخاب‌شده (ابعاد اهداف، سؤالات و نتایج) مورد ارزیابی قرار گرفتند.

ملاحظات اخلاقی: در تدوین مقاله جوانب اخلاقی شامل حفظ اصالت متون، صداقت و امانتداری رعایت شده است.

یافته‌ها: ۹۲ درصد از مقالات به صورت علمی - پژوهشی و ۸ درصد به صورت علمی - ترویجی، بازه زمانی انتشار مقالات پراکندگی نامنظمی داشته و بیشترین تعداد مقالات در بین سال‌های ۱۳۸۹ تا ۱۳۹۲ (با فراوانی ۲۲) بوده است؛ ۳۷ درصد پژوهش‌ها توسط مردان، ۱۳ درصد توسط زنان و ۵۴ درصد آن‌ها به صورت مشترک بین زنان و مردان انجام شده است. مجلات دانشگاه‌های غیر پزشکی با ۷۵/۶۸ درصد سهم بیشتری در چاپ مقالات داشته‌اند، در حالی که ۲۴/۳۲ درصد مقالات در مجلات علوم پزشکی چاپ شده‌اند. پژوهش‌ها با هدف جایگاه اخلاق در عناصر مختلف برنامه درسی مانند تدریس، محتوا و ارزشیابی انجام شده است.

نتیجه‌گیری: با توجه به بروز مسائل جدید اخلاقی در قلمرو آموزش عصر معاصر، بایسته است مطالعات علمی عمیق‌تر در زمینه تربیت اخلاقی در برنامه درسی نظام‌های آموزشی کشور، با مشارکت پژوهشگران زن و مرد، بیش از پیش مورد توجه قرار گیرد.

واژگان کلیدی: مرور نظام‌مند؛ اخلاق؛ برنامه درسی؛ نظام‌های آموزشی

نویسنده مسئول: مرتضی مرادی دولیسکانی؛ پست الکترونیک: doliskan6868@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۹/۲۶؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۲/۱۵؛ تاریخ انتشار: ۱۴۰۲/۰۸/۲۴

خواهشمند است این مقاله به روش زیر مورد استناد قرار گیرد:

Ghobadian M, Moradi Doliskani M, Elahi Baghan M. The Status of Moral Education in Curriculum Studies: A Systematic Review. Akhlaq-i zisti, i.e., Bioethics Journal. 2023; 13(38): e14.

مقدمه

آموزش، زیربنای توسعه پایدار انسانی است و ابزار اصلی برای تحقق اهداف توسعه به شمار می‌رود (۱). آموزش باید در جهت توسعه کامل شخصیت انسانی باشد و تحقق اهداف آموزشی نمی‌تواند بدون توجه به جنبه‌های اخلاقی صورت پذیرد، زیرا پیوند آموزش و اخلاق، پیوندی استوار و ناگسستنی است (۲). اخلاق در لغت جمع واژه خُلق و به معنای خوی‌هاست (۳). خلق و خوی، عادت، شخصیت و فرم کلی اخلاقیات است که حاوی اصول معنوی و قوانین رعایت شده در روابط بین فردی می‌باشد (۴).

تربیت اخلاقی همیشه یکی از اهداف اصلی و پایدار در نظام‌های آموزش در سطح دنیا بوده است (۵) و آموزش اخلاقیات و ارزش‌ها به عنوان یک مسئولیت مهم و سنگین بر دوش نظام‌های آموزشی و تربیتی جهان احساس می‌شود (۶)، چراکه این نظام‌ها به منزله بخش اساسی از کار خود، در پی آن هستند که فرهنگ و ارزش‌های آن را به نسل آینده انتقال دهند (۷). تربیت اخلاقی اصطلاح عامی است که در ذیل آن می‌توان رویکردها، اصول، تعاریف، اهداف و روش‌های مختلفی را متصور شد (۸)، اما با وجود این تفاوت در جهت‌گیری کلان، همه نظام‌های آموزشی برای عینیت‌بخشیدن به رویکرد خود در تربیت اخلاقی محتاج هستند که از چارچوب مشخصی پیروی نموده و نقشه راه صریحی را تعقیب نمایند (۹). در واقع نظام‌های آموزشی برای عینیت‌بخشیدن به رویکرد خود در تربیت اخلاقی از چارچوب مشخصی پیروی نموده و نقشه راه صریحی را تعقیب می‌نمایند (۱۰). این نقشه راه و برنامه عمل در امر تربیت اخلاقی به عنوان برنامه درسی تربیت اخلاقی شناخته می‌شود (۱۱).

برنامه‌های درسی از مهم‌ترین عناصر نظام تعلیم و تربیت هستند (۱۲) که در زمینه تربیت اخلاقی می‌تواند نقش هماهنگ‌کننده همه عوامل دخیل در تربیت را ایفا کند (۱۳)؛ و بین دو نیروی انسانی استاد و شاگرد در تعلیم و تربیت رابطه برقرار کند (۱۴). برنامه درسی تربیت اخلاقی در واقع منظومه‌ای است که در آن رویکرد کلی برنامه درسی اخلاق و

عناصر وابسته به آن به طور صحیح مشخص می‌گردد و سازگاری این عناصر با رویکرد و فرهنگ حاکم بر نظام آموزشی تضمین می‌گردد (۱۵). اگر محیط‌های آموزشی در ارتباط با امور اخلاقی، عملکرد ضعیفی داشته باشند، آسیب و بیماری اخلاقی در چنین محیطی شیوع می‌یابد و این شیوع آسیب‌های اخلاقی می‌تواند ناشی از ناکارآمدی عملکرد نظام‌های آموزشی در زمینه‌های مختلف، از جمله برنامه‌های درسی آن‌ها چه به صورت صریح و چه به صورت پنهان باشد (۱۶). بنابراین برنامه درسی چارچوبی برای تصمیم‌گیری فراهم آورده که در قالب آن با بحث از اهداف، محتوا، روش‌های تدریس، ارزشیابی و نظایر آن، تلاش می‌شود که تجربیات یادگیری و یاددهی سازمان‌دهی شوند (۱۷). بنابراین موفقیت در حیطه آموزش اخلاق و ارزش‌ها بیش از همه مرهون توجه به ظرفیت‌های متفاوت رویکردها و سیاست‌های تربیت اخلاقی در برنامه‌های درسی است (۱۸).

در سال‌های اخیر بحث اخلاق در برنامه درسی سازمان‌های آموزشی مورد توجه جدی قرار گرفته، به گونه‌ای که در اهداف کلان «سند برنامه درسی ملی» مسائل اخلاقی، اعتقادی و ارزشی به عنوان یکی از ساحت‌های مهم شش‌گانه در آموزش و پرورش در نظر گرفته می‌شود (۱۹). همچنین در نظام‌های آموزش عالی (پزشکی و غیر پزشکی) به دلیل پیچیدگی سیستم‌های آموزشی، تکنولوژی‌های مدرن و به وجود آمدن برخی مسائل جدید مسأله اخلاق جایگاه ویژه‌ای پیدا کرده است (۲۰). مسائلی مانند اخلاق در آموزش‌های مجازی (۱۶)، رعایت حریم فردی و اجتماعی در اخلاق کاربردی و حرفه‌ای، توجه به اصول اخلاقی در انتشار داده‌های آموزشی و پژوهشی، توجه به اصول اخلاقی در برابرسازی فرصت‌های آموزشی برای اقشار و گروه‌های خاص، رعایت اصول اخلاقی در تقویت و احترام به تنوع و کثرت‌گرایی فرهنگی، اخلاق در محیط آموزشی (۲۱) مواردی هستند که نشان‌دهنده ارتباط تنگاتنگ اخلاق و آموزش و در سطح کلان‌تر آن برنامه‌های درسی است (۲۲). از این رو «تربیت اخلاقی» به عنوان یکی از جلوه‌های متعالی تعلیم و تربیت، امری است که مربیان و استادان ناچارند مستقیم و یا غیر مستقیم به آن توجه کنند (۲۳).

برنامه درسی تربیت اخلاقی را می‌توان عمل برنامه‌ریزی برای چگونگی به کارگیری و پرورش استعدادها، قوای درونی قابلیت‌های اخلاقی و همچنین توسعه و تثبیت صفات و رفتارهای پسندیده اخلاقی، به منظور نیل به فضائل عالی اخلاقی و دوری از رذیلت‌ها و نابودکردن آن‌ها دانست (۲۴). با وجود این بررسی پژوهش‌ها در حیطه تربیت اخلاقی برنامه درسی، می‌تواند به تبیین و روشن‌سازی مسأله و اهمیت و جایگاه این نوع تربیت و اهمیت آن در ساحت نظام آموزشی و فراگرد یاددهی و یادگیری منجر شود. به عبارت دیگر بررسی پژوهش‌های انجام‌شده در زمینه اخلاق در حوزه‌های مختلف نظام تربیتی و در قلب آن برنامه درسی (با شاخه‌های مطالعاتی برنامه درسی و عناصر مختلف برنامه‌ریزی درسی)، می‌تواند راهکارهای علمی مقتضی را برای یافتن زمینه‌ها، معناها و برداشت‌های مختلف اخلاق در حوزه پژوهش‌های «برنامه درسی مبتنی بر اخلاق» و رسیدن به یک زبان فهم مشترک را فراهم کند تا بر اساس نتایج آن بتوان یک توافق نظر در تبیین این پدیده حاصل نمود. به نظر می‌رسد پیش شرط اساسی توفیق در تبیین و جایگاه اخلاق در برنامه‌های درسی، انجام‌دادن مطالعات علمی و روش‌مند برای شناخت و تحلیل اهمیت مسائل تربیت اخلاقی در برنامه‌های درسی است، اما با توجه به پراکندگی و تنوع نتایج مطالعات، انجام دادن مطالعه‌ای جامع، مانند فراتحلیل ضروری به نظر می‌رسد، لذا با نظر به آنچه گفته شد هدف از انجام پژوهش حاضر بررسی و مرور مطالعاتی است که بر جایگاه تربیت اخلاقی در حوزه مطالعات برنامه درسی تأکید داشته‌اند، تا بتواند به شناختی اولیه از وضعیت موجود و به میزان دغدغه انعکاس یافته در حوزه اخلاق در برنامه درسی دست یابد.

روش

در این مقاله از روش مرور نظام‌مند استفاده شده که تحقیقات پیشین را در یک حیطه خاص دسته‌بندی و بررسی نموده و واحد تحلیل در این روش، تحقیقات مرتبط با موضوع مشخصی است که با تحلیل آن‌ها می‌توان به نتایج ملموس

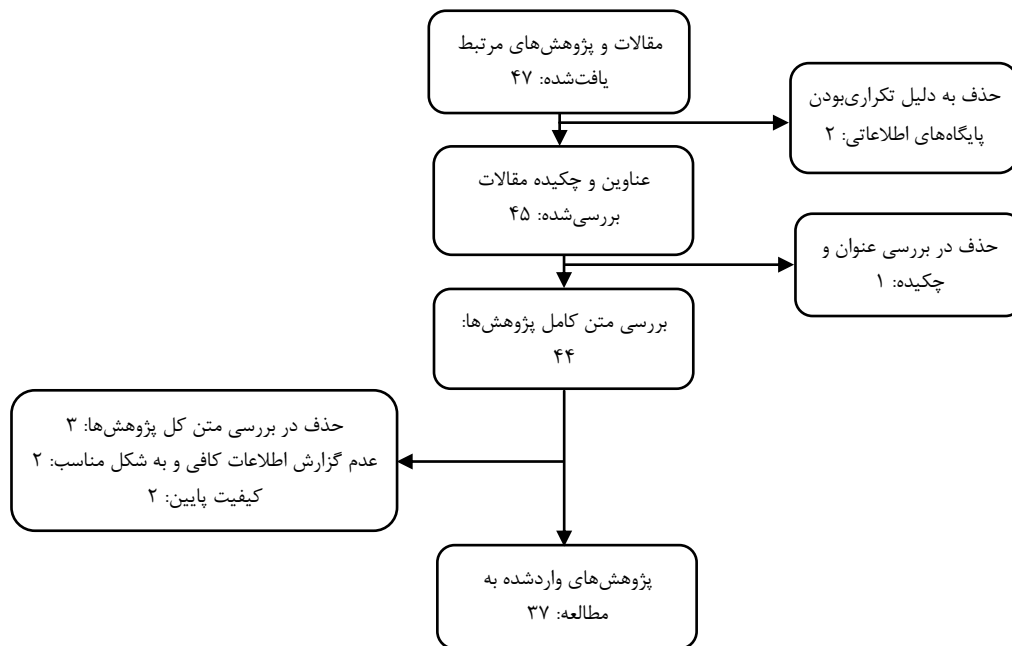
دست پیدا کرد (۲۵). بنابراین پژوهش‌های مروری و فراتحلیلی کیفی به توصیف، تلخیص، و ارزیابی نقادانه پژوهش‌های انجام‌شده درباره یک موضوع، از یک یا چند منظر خاص می‌پردازد (۲۶). در فراتحلیل موردی و اجمالی (در روش‌های کیفی) بیشتر از آمارهای توصیفی استفاده می‌شود.

جامعه آماری، مشتمل است بر کلیه پژوهش‌های حوزه اخلاق در زمینه برنامه‌ریزی درسی و حوزه‌های مربوط به آن شامل تمامی مقالاتی که جزء عناصر برنامه‌ریزی درسی (اهداف، محتوا، روش‌های تدریس و ارزشیابی) هستند. این مقالات در ارتباط با نظام آموزش و پرورش، دانشگاه‌های علوم پزشکی و غیر پزشکی و حوزه می‌باشند که در نشریه‌ها و همچنین نمایه‌شده در پایگاه‌های اطلاعات نشریات علمی ایران است. بنابراین ۴۵ مقاله فارسی مرتبط با اخلاق در برنامه درسی در بازه زمانی ۱۴۰۱-۱۳۸۵ از پایگاه‌های اطلاعاتی داخلی «پایگاه مجلات تخصصی نور»، «مرکز اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی»، «بانک اطلاعات نشریات کشور» «Magiran» قابل شناسایی بوده است که از بین آن‌ها ۳۷ مقاله انتخاب گردید. از آنجا که کلیه منابع و مدارک موجود استفاده شده است، نمونه‌گیری صورت نپذیرفت. بنابراین روش نمونه‌گیری، به شیوه تمام‌شماری نمونه‌های در دسترس است. شایان ذکر است که منظور از مقاله علمی در پژوهش حاضر، مقالات علمی پژوهشی، علمی ترویجی و سایر مقالات علمی تخصصی است. بنابراین مقاله‌های ارائه‌شده در همایش و کنفرانس‌ها در این پژوهش مورد بررسی قرار نگرفته‌اند.

۱. **استراتژی جستجو:** در این پژوهش مقالاتی مورد بررسی قرار گرفته است که در حوزه اخلاق حرفه‌ای در برنامه‌ریزی درسی انجام شده‌اند. بنابراین جستجوی مقالات با استفاده از واژگان کلیدی فارسی «اخلاق حرفه‌ای»، «برنامه‌ریزی درسی»، «علوم تربیتی»، «هویت جمعی» انجام شد؛ در صورتی که پایگاه، دارای راهنمای جستجو بود، ابتدا مورد استفاده قرار می‌گرفت تا جستجوی دقیق و صحیح انجام گیرد. استراتژی جستجو در پایگاه‌های اطلاعاتی فارسی بدین صورت بود که ابتدا در قسمت جستجوی پیشرفته، واژگان کلیدی به صورت

برنامه درسی داخل کشور در فاصله سال‌های ۱۳۸۵ تا ۱۴۰۱ و فارسی‌بودن زبان مقاله بود. به این ترتیب از ۴۷ مقاله یافت‌شده، پس از حذف مقالات تکراری و مقالاتی که با هم هم پوشانی داشتند، ۳۷ مقاله باقی ماند.

تک‌کلمه‌ای یا دوکلمه‌ای از قسمت‌های عنوان و چکیده‌های مقالات جستجو گردید، سپس مقالات یافت‌شده بر اساس معیارهای ورود به مطالعه مورد ارزیابی قرار گرفتند. این معیارها شامل: مرور نظام‌مندبودن روش مطالعه مقاله، چاپ مقالات در مجلات علمی پژوهشی علوم تربیتی و مطالعات

نمودار ۱: فرایند بررسی و انتخاب پژوهش‌ها

یافته‌ها

داده‌های پژوهش از منظر ۵ شاخص مورد تحلیل قرار می‌گیرند. این شاخص‌ها عبارتند از قالب مقالات، بازه زمانی، جنسیت پژوهشگران، چاپ مقالات به تفکیک مجلات علوم پزشکی و غیر پزشکی و هدف و برآیند پژوهش‌ها.

۱. **قالب مقالات:** در نمونه‌های بررسی‌شده ۹۲ درصد مقالات در قالب علمی پژوهشی و ۸ درصد در قالب علمی ترویجی بودند. بنابراین بیشتر مقالاتی که در ارتباط با اخلاق حرفه‌ای در حوزه برنامه درسی انجام شده است به صورت علمی پژوهشی بودند.

کیفیت مقالات بر اساس بیانیه PRISMA مورد ارزیابی قرار گرفت. بیانیه PRISMA دارای یک چک‌لیست ۲۷ آیتمی است و برای هر آیتم ۳ گزینه: قابل اجرا نیست، گزارش نشده است و گزارش شده است که در آن چگونگی نگارش عنوان، خلاصه، روش‌ها، نتایج، بحث و منابع تأمین‌کننده بودجه مطالعه مورد سؤال قرار گرفته است. در صورت واضح نبودن معیارهای PRISMA در مقاله، خواندن قسمت‌های مبهم مقاله، تا چندبار تکرار می‌شد تا برداشت‌های دقیقی از گزارش ارائه‌شده، حاصل آید.

جدول ۱: تعداد و درصد مقالات مرتبط با اخلاق حرفه‌ای در برنامه درسی به تفکیک قالب مقالات

نوع مقاله	فراوانی	درصد فراوانی
علمی - پژوهشی	۳۴	۹۲
علمی - ترویجی	۳	۸

جدول ۲: تعداد و درصد مقالات مرتبط با اخلاق حرفه‌ای در برنامه درسی به تفکیک بازه زمانی

بازه زمانی	فراوانی	درصد	فراوانی تجمعی	درصد تجمعی
۱۳۸۵	۱	۲/۷	۱	۲/۷
۱۳۸۶	۰	۰	۱	۲/۷
۱۳۸۷	۲	۵/۴	۳	۸/۱
۱۳۸۸	۱	۲/۷	۴	۱۰/۸
۱۳۸۹	۳	۸/۱	۷	۱۸/۹
۱۳۹۰	۵	۱۳/۵	۱۲	۳۲/۴
۱۳۹۱	۹	۲۴/۳۲	۲۱	۵۶/۷۲
۱۳۹۲	۵	۱۳/۵	۲۶	۷۰/۲۲
۱۳۹۳	۲	۵/۴	۲۸	۷۵/۶۲
۱۳۹۴	۱	۲/۷	۲۹	۷۸/۳۲
۱۳۹۵	۲	۵/۴	۳۱	۸۳/۷۲
۱۳۹۶	۱	۲/۷	۳۲	۸۶/۴۲
۱۳۹۷	۰	۰	۳۲	۸۶/۴۲
۱۳۹۸	۱	۲/۷	۳۳	۸۹/۱۲
۱۳۹۹	۱	۲/۷	۳۴	۹۱/۸۲
۱۴۰۰	۲	۵/۴	۳۶	۹۷/۲۲
۱۴۰۱	۱	۲/۷	۳۷	۱۰۰
مجموع	۳۷	۱۰۰	۳۷	۱۰۰

۲. بازه زمانی: معیار بازه زمانی، تاریخ انتشار و نه تاریخ انجام پژوهش بوده است. توزیع مقالات منتشرشده با مضمون اخلاق در برنامه‌ریزی درسی طی ده سال رشدی را نشان می‌دهد و پراکندگی نامنظمی دارد. در واقع بیشترین تعداد مقالات در بین سال‌های ۱۳۸۹ تا ۱۳۹۲ با ۲۲ مورد بوده است. در سال ۱۳۹۱ بیشترین پژوهش (۹ پژوهش) انجام شده است.

۳. جنسیت پژوهشگر: ۳۷ درصد پژوهش‌ها توسط پژوهشگران مرد، ۱۳ درصد پژوهش‌ها توسط پژوهشگران زن و ۵۴ درصد پژوهش‌ها به صورت مشترک بین پژوهشگران زن و مرد انجام شده است. بنابراین بیشتر پژوهش‌های این حوزه مربوط به جنسیت مشترک پژوهشگران مرد و زن با انجام ۲۰ پژوهش بوده است.

جدول ۳: تعداد و درصد مقالات مرتبط با اخلاق در برنامه‌ریزی درسی به تفکیک جنسیت پژوهشگر

جنسیت پژوهشگر	فراوانی	درصد
مرد	۱۲	۳۷
زن	۵	۱۳
مشترک مرد و زن	۲۰	۵۴
مجموع	۳۷	۱۰۰

۴. چاپ مقالات به تفکیک مجلات علوم پزشکی و غیر پزشکی: از تعداد مقالات، ۲۴/۳۲ درصد در مجلات آموزش علوم پزشکی و ۷۵/۶۸ درصد در مجلات غیر علوم پزشکی چاپ شده‌اند. از تعداد مقالات در مجلات علوم پزشکی تمام آن‌ها به صورت علمی - پژوهشی چاپ شده‌اند، اما از بین

مقالات چاپ‌شده در مجلات غیر علوم پزشکی، ۸۴ درصد مقالات در مجلات علمی - پژوهشی و ۱۶ درصد مقالات در مجلات علمی - ترویجی چاپ شده‌اند.

جدول ۴: تعداد و درصد مقالات مرتبط با اخلاق در برنامه‌ریزی درسی به تفکیک مجلات علوم پزشکی و غیر پزشکی

نشریه وزارت مربوطه	عنوان مجلات	فراوانی	درصد
علوم پزشکی	فصلنامه تاریخ پزشکی	۹	درصد علمی - پژوهشی ۱۰۰
	مجله اخلاق پزشکی		
	مجله ایرانی اخلاق و تاریخ پزشکی		
	مجله علمی پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی اراک		
غیر علوم پزشکی	مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی	۹	درصد علمی - ترویجی ۰
	نشریه راهبردهای آموزش در علوم پزشکی		
	مجله آموزش و اخلاق در پرستاری		
غیر علوم پزشکی	مجله علوم تربیتی دانشگاه شهید چمران اهواز	۱۶	درصد علمی - پژوهشی ۸۴
	پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت اسلامی		
	فصلنامه علمی - ترویجی اخلاق		
	فصلنامه مطالعات برنامه درسی		
	فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری	۳	درصد علمی - ترویجی ۱۶
	دو فصلنامه مطالعات برنامه درسی آموزش عالی		
	پژوهش در برنامه‌ریزی درسی		
	اسلام و پژوهش‌های تربیتی	۱۹	درصد کل مجلات غیر علوم پزشکی ۷۵/۶۸
	دو فصلنامه علمی پژوهشی تربیت اسلامی		
	پژوهش‌های برنامه درسی		
	پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت اسلامی	۱۹	درصد کل مجلات غیر علوم پزشکی ۷۵/۶۸
	فصلنامه علمی - ترویجی معرفت اخلاقی		
	فصلنامه فرهنگ در دانشگاه اسلامی		
	مجله پژوهش‌های اخلاقی		

۵. هدف و برآیند پژوهش‌ها: در این مرحله بعد از بررسی

مطالعات انجام‌شده اهداف و نتایج پژوهش‌های مورد نظر بررسی شد که در جدول ۵ منعکس شده است.

جدول ۵: اهداف و نتایج پژوهش‌های بررسی‌شده در زمینه اخلاق در برنامه درسی

اهداف پژوهش	برآیند پژوهش
با رجوع به معرفت‌شناسی پوپر به ویژه نظریه عقلانیت انتقادی او که رنگ و بویی کاملاً اخلاقی دارد، دلالت‌هایی برای تربیت اخلاقی، استنباط شده است.	اصولی مانند «برابری انسان‌ها در دانش و ارزش»، «تواضع علمی»، «گفتگو و بحث انتقادانه» و «خودمختاری اخلاقی» به عنوان دلالت‌هایی برای تربیت اخلاقی استنباط گردید.
بررسی مبانی، اصول و روش‌های تربیت اخلاقی در سیره پیامبر (ص) و اهل بیت (ع)	استنباط سه اصل در سیره پیامبر (ص) و اهل بیت (ع): اول هماهنگی عقل و وحی است که ناظر بر تعامل تفکر اخلاقی و تعبد اخلاقی است و روش‌های ناظر بر این اصل نیز تبیین ارزش‌های اخلاقی و مبارزه با هوای نفس است؛ دوم هماهنگی دین و اخلاق است. اصل ناظر بر این مبنا درهم‌تنیدگی تربیت اخلاقی و تربیت دینی است و روش‌های ناظر بر این اصل پاک‌کردن محیط از مظاهر فساد و امر به معروف و نهی از منکر (ایجاد فضای اخلاقی) است؛ سومین مبنا هماهنگی حسن فعلی و حسن فاعلی است. اصل ناظر بر این مبنا تعامل انگیزه و عمل است و روش‌های ناظر بر این اصل تحریک ایمان و اعتقادات دینی مترقیان و پرورش میل و اشتیاق در به دست‌آوردن فضیلت‌ها و توانایی مخالفت با ردیلت‌هاست.
بررسی جایگاه خانواده مبتنی بر اخلاق‌مداری و مؤلفه‌های آن در برنامه درسی مدارس ابتدایی از منظر معلمان	نامطلوب‌بودن میزان توجه به مفهوم خانواده مبتنی بر اخلاق‌مداری در برنامه درسی ابتدایی از دیدگاه معلمان آن دوره تحصیلی، در ابعاد تربیتی و آموزشی و همچنین در بعد مدیریتی.
تبیین اخلاق حرفه‌ای اساتید دانشگاه‌ها به عنوان یک معلم و بررسی استانداردهای اخلاقی اساتید در دو نقش آموزشی و تربیتی	بر اساس مبانی اخلاق حرفه‌ای معلمی، یک استاد در دو بعد باید خود را ملزم به رعایت اصول اخلاقی بداند؛ اول، به جهت جایگاه تأثیرگذاری که بر رفتار و افکار فراگیران دارد، باید خود را آراسته به فضایل اخلاقی نماید و بداند مؤثرترین روش در انتقال ارزش‌های اخلاقی مثبت، آشکارشدن آن‌ها در رفتار واقعی مدرس است؛ دوم، به جهت وظیفه‌هایی که در قبال برآوردن نیازهای آموزشی دانشجویان دارد، باید با رعایت حداکثری اصول اخلاقی در انجام وظایف حرفه‌ای، مسئولیت‌های آموزشی خود را به بهترین نحو به انجام رساند.
بررسی درونی‌شدن ارزش‌ها بر اساس پایه نظری (مبانی سه‌گانه شناختی، گرایشی و ارادی)	برای فراهم‌آوردن مبنای ارادی ارزش‌ها می‌توانیم از شیوه‌های مستقیم، نیمه‌مستقیم و غیر مستقیم استفاده کنیم. از شیوه مستقیم تحت عنوان «توصیه به انجام رفتار ارزشی»، از شیوه نیمه‌مستقیم تحت عنوان «به کارگیری افراد در قالب طرح‌های اجتماعی و اخلاقی» و از شیوه غیر مستقیم تحت عنوان «طرح و اقدام خود جوش دانش‌آموزان در فعالیت‌های اجتماعی» یاد می‌گردد.
بررسی و شناسایی نشانگرهای حرفه‌ای و اخلاقی در آموزش و تدریس از نظر دانشجویان کارشناسی ارشد	هشت مؤلفه اساسی در این زمینه عبارتند از: ۱- کارآمدی در آموزش؛ ۲- کارآمدی در ارائه محتوا؛ ۳- تعامل حرفه‌ای؛ ۴- توجه به رشد همه‌جانبه دانشجویان؛ ۵- احترام به همکاران؛ ۶- فضای بحثی مناسب در کلاس؛ ۷- احترام به کلاس؛ ۸- ارزشیابی مناسب.
بررسی تعلیم و تربیت اخلاقی از دیدگاه ابن سینا	هدف تربیت اخلاقی ابن سینا کسب اعتدال و میانه‌روی و کسب فضایل اخلاقی است. از طرفی وی معتقد است که اخلاق خیر و فضیلتی است که در همه امور باید مد نظر باشد و تربیت اخلاقی فرد در جامعه را تضمین‌کننده کمال و سعادت او در دنیا و آخرت می‌داند.
آسیب‌شناسی تربیت اخلاقی از منظر برنامه	رشد و فضایل اخلاقی یا آسیب‌های اخلاقی و روی‌آوری دانشجویان به ضد ارزش‌ها غالباً

اهداف پژوهش	برآیند پژوهش
درسی پنهان	نتیجه برنامه درسی پنهان و غیر رسمی بوده است.
ارائه یک چارچوب مفهومی از اخلاق در ارزشیابی	اخلاق در ارزشیابی در سه حوزه: ۱- گردآوری روشمند داده‌ها، ۲- قضاوت روشمند درباره یافته‌ها؛ ۳- تصمیم‌گیری و تلاش برای بهبود وضع موجود قابل مفهوم‌سازی است. هر یک از این حوزه‌ها خرده‌مؤلفه‌های مختلف و اصول اخلاقی خاص خود را دارد.
چالش‌های برنامه درسی اخلاق پزشکی مبتنی بر تجارب اساتید اخلاق پزشکی و شناخت عمیق تر و واقعی‌تر مشکلات و برنامه درسی اخلاق پزشکی	ضعف‌ها و چالش‌هایی برنامه درسی اخلاق پزشکی در ۵ عنوان معرفی می‌شود: ۱- جامعیت اهداف؛ ۲- سازماندهی تلفیقی؛ ۳- تناسب محتوا؛ ۴- روش تدریس فعال؛ ۵- نظام جامع ارزشیابی. ضعف‌ها و چالش‌های موجود در برنامه درسی اخلاق پزشکی می‌تواند یک مانع مهم در ارتقا و رشد اخلاقی دانشجویان محسوب شود که با ارائه راهکارها و مدل‌های مناسب و جدید می‌توان به توسعه برنامه درسی اخلاق پزشکی و آموزش آن کمک کرد.
بررسی تأثیر آموزش مجازی از طریق ارسال ایمیل بر به کارگیری شاخصه‌های اخلاق قرآنی و اسلامی توسط پزشکان	یافته‌ها حاکی از تأثیر آموزش مجازی قرآن در افزایش به کارگیری مؤلفه‌های اخلاق عمومی و ثابت‌ماندن مؤلفه‌های اخلاق حرفه‌ای بود.
بررسی و مقایسه تأثیر آموزش مضامین اخلاقی حرفه‌ای با استفاده از تلفیق دو تکنیک الگو محوری و روایت‌گویی بر پایه حکایات مادران بر عملکرد اخلاقی حرفه‌ای دانشجویان مامایی	هر دو شیوه تدریس الگو محور و روایت‌گویی در ارتقای میزان رعایت اخلاق حرفه‌ای مؤثر بودند، اما آموزش تلفیقی (روایت‌گویی به همراه الگومحوری) نسبت به شیوه الگومحوری در ارتقای میزان رعایت مضامین اخلاق حرفه‌ای دانشجویان مامایی در بالین اثربخش‌تر بود.
بررسی آرا و دیدگاه‌های تربیتی افلاطون و فارابی جهت تبیین مؤلفه‌های برنامه درسی	افلاطون و فارابی اهداف تعلیم و تربیت را شامل اهداف جسمانی، ذوقی، اخلاقی، عقلانی و اجتماعی می‌دانند. محتوای درسی افلاطون عبارتند از: عادت‌دادن کودکان به بازی، پرورش قوای جسمانی، آموزش خواندن و نوشتن، آموزش نظامی، مطالب ادبی و آموزش فلسفه و دیالکتیک. فارابی بر محتوایی تأکید دارد که فرد را به شناخت خدا، ایمان به او و پیروی از دستوراتش هدایت کند و سپس به شناخت خود فرد، به عنوان مخلوق و معلول پروردگار بپردازد. به عقیده افلاطون، مهم‌ترین روش تدریس، روش گفت و شنود است و فارابی به دو روش برهانی و اقناعی توجه دارد.
ارزیابی اخلاق حرفه‌ای استادان از دیدگاه دانشجویان کارشناسی ارشد و دلالت‌های تربیتی آن در برنامه‌ریزی درسی	بین همه ابعاد اخلاق حرفه‌ای استادان به جز ابعاد روابط انسانی و سازمانی تفاوت معناداری وجود دارد. بین نظر دانشجویان پسر و دختر و نیز بین نظر دانشجویان دانشکده‌های علوم انسانی و علوم پایه در مود ابعاد پنج‌گانه اخلاق حرفه‌ای استادان تفاوت معناداری وجود ندارد.
جایگاه اخلاق زیست محیطی در برنامه درسی دوره ابتدایی ایران	بیشترین توجه به اخلاق زیست محیطی در کتاب‌های علوم دوره ابتدایی تعلق دارد و کمترین توجه در کتاب هدیه‌های آسمان دوره ابتدایی صورت گرفته است.
هویت برنامه درسی اخلاق پزشکی، مبتنی بر تجارب اساتید اخلاق پزشکی به منظور شناخت عمیق تر و واقعی‌تر ابهامات و چالش‌های موجود در هویت برنامه درسی اخلاق پزشکی	نتایج این مطالعه، حکایت از بی‌هویتی برنامه درسی اخلاق پزشکی دارد. مضامینی که بیانگر فقدان هویت بومی و اسلامی برنامه درسی اخلاق پزشکی است عبارتند از: ۱- اخلاق پزشکی سکولار؛ ۲- نظام اخلاق اسلامی؛ ۳- قلمروی اخلاق پزشکی. در واقع حلقه مفقوده برنامه درسی اخلاق پزشکی نداشتن هویت بومی و اسلامی است و به همین دلیل است که مباحث اخلاق پزشکی به طور پراکنده و بدون مبنای مشخصی در برنامه درسی اخلاق پزشکی گنجانده شده است و همواره آموزش اخلاق پزشکی با سردرگمی مواجه بوده و مروج فرهنگ سکولار شده است.
با ارائه نواقص موجود در برنامه درسی اخلاق پزشکی و استدلال‌های عقلانی مبنی بر این که نمی‌توان مستقل از مبانی و اصول	الگوی مباحث اخلاقی پزشکی، انگاره، طرح و نقشه‌ای برای این درس ارائه می‌دهد و در واقع، چارچوب، قلمرو و مقتضیات آن را مشخص و شفاف می‌سازد. این الگو، راهنمای تدوین برنامه‌های درسی اخلاق پزشکی است و مانع غفلت از عناصر و مؤلفه‌های کلیدی در آموزش

اهداف پژوهش	برآیند پژوهش
اعتقادی، فرهنگی و ارزشی جامعه الگوی برنامه درسی ارائه کرد، به اثبات ضرورت طراحی الگوی برنامه درسی و نحوه طراحی آن پرداخته شده است.	اخلاق پزشکی می‌شود. صاحب‌نظران این حوزه معترفند که در برنامه‌های درسی اخلاق پزشکی، به صلاحیت‌ها و توانایی‌های اخلاقی توجه کافی نمی‌شود و وضعیت کنونی به نحوی نیست که بتوان از فارغ‌التحصیلان انتظار رعایت کامل مسائل اخلاقی را داشت.
طراحی برنامه درسی جامع در زمینه تربیت دینی	الگوی مناسب در طراحی برنامه درسی تربیت اخلاقی، که با نظام تعلیم و تربیت جمهوری اسلامی سازگار باشد، رویکرد تلفیقی فطرت‌گرا است. رویکرد تلفیقی فطرت‌گرا برنامه‌ریزان و تصمیم‌سازان عرصه برنامه‌ریزی درسی را به سمت اصولی همچون فطرت انسانی، کمال‌گرایی انسان، رشد همه‌جانبه انسان، زیباگرایی انسان، آزادی و اختیار فرد در راستای هدف و نقش معلم به عنوان الگوی کامل تربیتی هدایت می‌کند.
بررسی برنامه‌های درسی تلفیقی علوم و مفاهیم اخلاقی در کشورهای آمریکا، کانادا و استرالیا به منظور ارائه نمونه‌های تلفیقی برای دوره ابتدایی ایران	با توجه به کاستی‌های فعلی نظام برنامه‌ریزی درسی کشور، چشم‌اندازی برای برنامه‌های تلفیقی دوره ابتدایی ترسیم شد که با توجه به مسئله‌محور بودن آن، پرورش مهارت‌های تفکر اجتماعی و اخلاقی در سطوح بالاتر را در پی دارد.
بررسی دیدگاه‌های اخلاقی خواجه نصیرالدین طوسی و دلالت‌های آن برای تربیت اخلاقی	شناسایی اهداف تربیت اخلاقی شامل اهداف غایی واسطی و اهداف آموزشی، شناسایی اصول تربیت اخلاقی شامل شرافت و ارزشمندی انسان، اقتدا به طبیعت طفل و... برای تحقق این اصول، روش‌هایی مانند پرهیز از همنشینی با بدان و دوری از شنیدن حکایات آنان و... شناسایی شده است.
بررسی رویکردهای اخلاقی و ارائه عناصر اصلی دیدگاه اخلاق مدار در برنامه درسی	باید آموزش اخلاق به منزله یک درس در برنامه درسی یا در ارتباط با دروس دیگر توسط دست‌اندرکاران تربیتی به ویژه معلمان مورد توجه قرار گیرد. برای تربیت اخلاقی می‌توان سه بعد شناختی، عاطفی و عملی را در نظر گرفت. در این ابعاد، توانایی‌ها و قابلیت‌هایی از حیث دانش، گرایش و عمل در فرد پدید می‌آید.
ارائه چارچوبی مفهومی از اخلاق حرفه‌ای تدریس برای استادان دروس معارف اسلامی برای اثربخش‌ترسازی عملکرد آنان نسبت به تربیت دینی صحیح دانشجویان	ارائه یک چهارچوب مفهومی اخلاق حرفه‌ای تدریس برای استادان معارف اسلامی در ۶ خوشه‌ی کلی که عبارتند از، اخلاق بین فردی (ارتباطات)، شایستگی‌های علمی - تخصصی، شخصیتی - رفتاری، اعتقادی - ارزشی، ادراکی و روانی - اجتماعی، طبقه‌بندی شدند.
شناسایی مفاهیم اخلاقی برای آموزش‌دهندگان علوم پزشکی بر اساس تحلیل محتوای متون اسلامی ایرانی	مفهوم اخلاقی مرتبط با پزشکی یا معلمی در ۲۷ دسته که هر دسته، ذیل یک صفت اخلاقی قرار گرفته بود، منظم شد. عناوین سر فصل‌ها به شرح زیر است: وجدان‌کاری، مسئولیت‌پذیری، عشق به حرفه و هم‌نوع، نظم و انضباط، آراستگی و متانت، رازداری، خوش‌خلقی، تواضع، احترام به دیگران، صداقت و راستگویی، اخلاص، ایمان به خدا، قناعت، تقوا، عفت و پاکدامنی، تعالی علمی، عدالت، صبر و شکیبایی، سعه‌ی صدر و گذشت، انفاق، پایبندی به احکام شرعی، دلسوزی و مهربانی، عزت نفس، شجاعت، امیدواری و آینده‌نگری، امانتداری، احترام به آزادی دیگران.
بررسی شاخصه اخلاق اسلامی و مؤلفه‌های آن در برنامه درسی مدارس متوسطه ایران در کتاب علوم اجتماعی	میزان توجه به شاخصه اخلاق در بُعد سیاسی در کتب علوم اجتماعی دوره متوسطه ۲۷ درصد، در بُعد اجتماعی (خانوادگی و شهروندی) ۴۹ درصد، در بُعد اقتصادی ۱۰ درصد و در بُعد عمومی ۱۴ درصد است که بین شاخصه اخلاق در ابعاد مختلف توازن خاصی برقرار نبوده و نیست.
مؤلفه‌های اخلاق حرفه‌ای اساتید دروس تربیت بدنی عمومی دانشگاه‌ها	استفاده از تمرینات و آزمون‌های مهارتی مناسب و استاندارد، جلوگیری از دل‌زدگی دانشجویان و علاقمند نمودن آن‌ها به ورزش، پرهیز از شوخی و طنزهای ناشایست، استفاده از ارزشیابی نسبی در مورد عملکرد مهارتی دانشجو و فروتنی و پرهیز از تکبر و خودبرتربینی از

اهداف پژوهش	برآیند پژوهش
مهم‌ترین شاخص‌های اخلاق حرفه‌ای در اساتید تربیت بدنی عمومی است.	ابعاد هفت‌گانه برای بررسی بازی‌ها از نظر محتوای خشونت، مواد مخدر تنباکو، محرک‌های جنسی، ترس، نقض ارزش‌های دینی، نقض هنجارهای اجتماعی و ناامیدی است. همچنین هر یک از این مفاهیم که بارها در بازی‌های رایانه‌ای استفاده می‌شود، از دیدگاه آموزه‌های اسلامی بررسی شد تا نظر دین درباره هر محتوا و استفاده از آن در دنیای واقعی معلوم شود و در کنار آن به صورت ضمنی حدود استفاده آن در چارچوب دنیای مجازی مشخص گردد.
بررسی محتوای آسیب‌زا و تحلیل محتوای اخلاقی بازی‌های رایانه‌ای از دیدگاه آموزه‌های اسلامی	آموزش اخلاق پزشکی بر پایه تدریس نظری (روش سنتی) به تنهایی نمی‌تواند نیازهای سیستم بهداشتی - درمانی کشور را جهت داشتن پزشکان متعهد و متخصص برآورده سازد، در نتیجه ایجاد تحول و استفاده از روش‌های جدید آموزش که مبتنی بر جامعه است می‌تواند هم به سود حرفه پزشکی و هم به سود بیماران باشد.
جایگاه اخلاق در آموزش علوم پزشکی ایران	روش‌های پیشنهادی برای تبیین و تشریح مضمون‌های ارزشی، از جمله بحث و گفتگو، زمینه مناسبی را برای درگیری شناختی دانش‌آموزان ایجاد می‌کند که البته با اهداف شناختی هماهنگ نیست. رویکرد ارزشیابی درس قرآن به ویژه ارزشیابی یادگیری در حوزه اخلاق نیز رویکرد مناسبی است.
به تحلیل محتوای کتاب‌های درسی قرآن دوره ابتدایی و کتاب راهنمای قرآن می‌پردازد تا در نهایت، الگوی تربیت اخلاقی را در این کتاب‌ها شناسایی کند و مورد نقد و ارزیابی قرار دهد.	روش‌های پیشنهادی برای تبیین و تشریح مضمون‌های ارزشی، از جمله بحث و گفتگو، زمینه مناسبی را برای درگیری شناختی دانش‌آموزان ایجاد می‌کند که البته با اهداف شناختی هماهنگ نیست. رویکرد ارزشیابی درس قرآن به ویژه ارزشیابی یادگیری در حوزه اخلاق نیز رویکرد مناسبی است.
استخراج و ارائه آموزه‌هایی از متون اصیل دینی که می‌تواند بر اخلاق آموزش مؤثر باشد.	احترام به معلم، رعایت ارزش‌های انسانی و اخلاقی کارآمد در نظام آموزشی، رعایت ارزش‌های مسئولیت‌پذیری و وظیفه‌شناسی و توجه به بعد تربیتی در کنار بعد آموزشی.
بررسی مبانی فلسفی اخلاق معلمی، بر اساس فلسفه اخلاق اسلامی (نظریات طباطبایی)	راهبردها و اصول تدریس بر اساس فلسفه اخلاق اسلامی (نظریات طباطبایی). ابعاد کار معلم، در روابط گوناگون او با شاگردان، والدین، سایر معلمان و مسئولان بالاتر بحث می‌شود و اصول اخلاقی مناسب با هر کدام بیان می‌شود.
جایگاه اخلاق در محتوای تدریس	هدف‌های دانش و فهم را در حیطه شناختی بیشتر مورد بررسی قرار داده‌اند و کمتر به حیطه نگرشی و عملکردی پرداخته شده بود. محققان معتقدند همانطور که آزمون وسیله یا روش نظام‌مندی است برای اندازه‌گیری نمونه‌ای از رفتار دانشجویان، می‌تواند به همان اندازه ابزاری باشد برای ارزیابی مدرس. گاهی بعضی از ویژگی‌های ظاهراً غیر قابل اندازه‌گیری را می‌توان از طریق غیر مستقیم مورد سنجش قرار داد.
شناسایی و تدوین کدهای اخلاقی دوره اول متوسطه از نگاه معلمان	کدهای اخلاقی برنامه درسی کار و فناوری از نظر معلمان، دو مقوله اصلی و دوازده مقوله فرعی، کدهای اخلاقی کار مسئولیت‌پذیری، عدل و انصاف، صداقت و درستکاری، امانتداری و کسب روزی حلال، کدهای اخلاقی فناوری مالکیت فکری، کپی رایت، امنیت اطلاعات، حریم خصوصی، دسترسی، صحت و درستی اطلاعات و آداب معاشرت را شامل می‌شود، لذا بنا به اهمیت موضوعات اخلاق کار و فناوری ضرورت دارد که کدهای اخلاقی اشاره‌شده در این پژوهش مورد توجه جدی برنامه‌ریزان درسی کار و فناوری برای تدوین برنامه‌ای منسجم و همچنین معلمان در امر یاددهی - یادگیری قرار بگیرد.
تبیین عناصر برنامه درسی تربیت اخلاقی دانش‌آموزان ابتدایی، بر اساس مبانی روان‌شناسی انسان‌گرا	اهداف برنامه درسی دوره ابتدایی باید فردگرا، واضح، نشاط‌آور و رغبت‌انگیز و ارزشی باشد. فراگیر فعال باید خودانگیخته، تعامل‌گرا و معتقد به نظارت نیروی ماورای الطبیعه خداوند بر اعمال باشد. معلم باید الگو، حامی، توانمند در برقراری ارتباط با فراگیران و تسهیل‌گر باشد. روش یاددهی یادگیری باید متنوع، غیر مستقیم، فعال و مسأله‌محور باشد. محیط یادگیری باید دوستانه و مشوق منش‌های اخلاقی، مردم‌سالار و متناسب با علایق و سطح رشد فراگیران باشد. ارزشیابی برنامه درسی باید با روش‌های سنجش عملکرد، تأکید بر داده‌های کیفی، توجه

اهداف پژوهش	برآیند پژوهش
طراحی یک الگوی برنامه درسی اخلاق حرفه‌ای برای دانشجویان علوم پزشکی	به جامعیت و مداومت و رویکردهای فردمدار انجام گیرد.
ارزشیابی مستمر اصول اخلاق حرفه‌ای در همه دوره‌ها و رشته‌های تحصیلی جهت نهادینه کردن اصول و اخلاق حرفه‌ای در سه حوزه آموزش و پژوهش و درمان بسیار ضروری است.	تدوین برنامه‌های آموزشی یکسان و مدون اخلاق حرفه‌ای از منابع بالادستی بسیار ضروری است. همچنین تبیین محتوای آموزشی اخلاق حرفه‌ای کاربردی و قابل اجرا و آموزش و ارزشیابی
برنامه درسی مبتنی بر اخلاق مراقبت: تداوم نقش مادرانه در دوره ابتدایی	نتایج تحقیق در قالب مدل پارادایمی و مدل مفهومی بدین صورت شکل گرفت: نیاز و اهداف کلی و جزئی، اولویت‌های سازماندهی و انتخاب محتوا، روش‌های یاددهی یادگیری و انواع روش‌های تدریس، نقش و مسئولیت معلم، اولویت‌های ارزشیابی و روش‌های ارزشیابی، مهارت‌های ارتباطی هشیاری ارتباطی و تداوم ارتباط مادرانه، یادگیری ضمنی جو کلاس و نتایج تربیتی تربیت اخلاقی - عاطفی، سلامت روان، تقویت اعتماد به نفس، پرورش دانش، مهارت و نگرش.
شناسایی و اعتباریابی مبانی و اهداف الگوی برنامه درسی تربیت اخلاقی	الگوی طراحی شده دارای رویکرد تلفیقی به عناصر برنامه درسی تربیت اخلاقی بود. مهم‌ترین و اولین سطح این الگو مبانی اسلامی بود و در سطح بالاتر، اصول منتج شده از این مبانی قرار داشت. مبانی و اصول اسلامی به اهداف این الگو جهت داد و به مانند صافی مانع ورود عناصر مغایر با ارزش‌های اسلامی به برنامه درسی تربیت اخلاقی شد.
انعکاس اخلاق حرفه‌ای در برنامه درسی رشته پرستاری	اخلاق حرفه‌ای در برنامه درسی این رشته تا اندازه‌ای مطلوب انعکاس یافته است. همچنین بین مؤلفه‌های اخلاق حرفه‌ای مفهوم وفاداری، مسئولیت‌پذیری و صادق بودن بیشترین انعکاس را در برنامه درسی این رشته داشته است.

بحث

هدف از انجام پژوهش حاضر بررسی اخلاق و تربیت اخلاقی در پژوهش‌های انجام شده در حوزه برنامه درسی (پزشکی و غیر پزشکی) بود. یافته‌ها نشان داد که ۹۸ درصد از مقالات به صورت علمی - پژوهشی و ۸ درصد از مقالات به صورت علمی - ترویجی در مجلات چاپ شده‌اند. بازه زمانی انتشار مقالات، پراکندگی نامنظمی داشته است، ولی بیشترین تعداد مقالات در طی سال‌های ۱۳۸۹ تا ۱۳۹۲ با فراوانی ۲۲ مقاله بوده است. دغدغه پژوهشگران تعلیم و تربیت و برنامه‌ریزان درسی درباره اهمیت مسائل اخلاقی در برنامه‌های درسی و سؤال‌های اخلاقی که آن‌ها در مواجهه با عناصر برنامه درسی (اهداف، طراحی، اجرا و ارزشیابی) با آن رو به رو می‌شوند، بیانگر این نکته است که بحث اخلاق در پژوهش‌های حوزه تعلیم و تربیت مبحث مهمی است که در سال‌های اخیر به آن توجه خاصی شده است. در واقع امروزه هرچه تمدن مادی گسترده‌تر

و پیشرفت صنعتی و تکنولوژیکی بیشتر می‌شود، نیاز به علم اخلاق نیز افزون‌تر شده است (۲۷). بنابراین اخلاق به عنوان یک امر وجودی و یکی از ساحت‌های آن بخش مهمی از هویت فردی - اجتماعی را تشکیل می‌دهد و نظام آموزشی نمی‌تواند و نباید نسبت به این جزء مهم از هویت و شخصیت افراد بی‌تفاوت باشد و باید با ایجاد مقدمات و بسترسازی مناسب زمینه تعالی اخلاقی افراد و اجتماع را فراهم آورد. با توجه به بررسی‌هایی که پژوهشگر انجام داد، اولین مطالعه در زمینه اخلاق در تعلیم و تربیت به طور عام و در برنامه درسی به طور خاص در سال ۱۳۸۸ انجام شده و از آن به بعد تعداد آن‌ها بیشتر شده است، اگرچه در سال‌های اخیر دوباره سیر نزولی داشته است. همچنین در ابتدا به انجام مطالعه در اخلاق در برنامه درسی به طور کلی پرداخته شده است و در سال‌های اخیر پژوهش‌ها به صورت جزئی‌تر به ابعاد، زمینه‌ها و موضوعات مختلف برنامه درسی پرداخته‌اند.

درباره جنسیت پژوهشگران، ۳۷ درصد پژوهش‌ها توسط مردان، ۱۳ درصد زنان و ۵۴ درصد پژوهش‌ها به صورت مشترک بین مردان و زنان انجام شده است. در این میان توجه به جنسیت و اثرگذاری آن بر ابعاد مهارت‌های تیمی می‌تواند به درک صحیح‌تری از نحوه آموزش مهارت‌های تیمی به افراد و بهبود اثربخشی آن منجر شود (۲۸). برخی نظریه‌ها نیز نشان می‌دهد که «جنسیت» می‌تواند نقش مهمی در دستیابی یک تیم برای رسیدن به موفقیت پویا داشته باشد. در واقع جنسیت به عنوان یک سازه و نیروی تعاملی در کارهای تیمی است. زمانی که روحیه مردسالاری در ساختار یک تیم باشد، نسبت به زمانی که یک زن نیز در روند کار همکاری داشته باشد سبک‌های تعاملی کمتری دیده می‌شود (۲۹).

مجلات دانشگاه‌های غیر پزشکی با ۷۵/۶۸ درصد سهم بیشتری در چاپ مقالات داشته‌اند، در حالی که ۲۴/۳۲ درصد مقالات در مجلات علوم پزشکی چاپ شده‌اند. بیشترین تعداد مقالات توسط پژوهشگران دانشگاه‌های غیر پزشکی مانند دانشگاه اصفهان، دانشگاه علامه طباطبایی تهران، دانشگاه فردوسی مشهد و دانشگاه شیراز و سپس دانشگاه‌های علوم پزشکی انجام شده است. بنابراین می‌توان گفت که در برنامه‌های درسی و آموزش در دانشگاه‌های غیر پزشکی نسبت به دانشگاه‌های علوم پزشکی به اخلاق بیشتر توجه شده است، در حالی که به خاطر ارتباط بین علم و سلامت جسم و جان و همچنین سابقه تخلفات فراوان از چارچوب‌های انسانی و اسلامی در تاریخ طب و اهمیت یافتن مباحث اخلاقی در بین رشته‌های پزشکی باید بر اهمیت اخلاق پزشکی در برنامه‌ریزی‌های درسی و آموزش توجه بیشتری نشان داده شود. میزان تأثیر آموزش بر درک اخلاقی دانشجویان توسط پژوهشگران نشان می‌دهد که دانشجویان پس از گذراندن دوره اخلاق پزشکی، مشخصاً به سطح بالاتری از توانایی استدلال‌های اخلاقی رسیده و درک بهتری نسبت به مشکل اخلاقی پیدا کرده‌اند (۳۰).

هدف از انجام بیشتر پژوهش‌ها بررسی تربیت اخلاقی از دیدگاه فیلسوفان، دانشمندان و صاحب‌نظران حوزه اخلاق، استنباط مفاهیم و گزاره‌های اخلاقی از قرآن، احادیث و روایات

پیامبر (ص) و ائمه اطهار، تبیین و ضرورت اخلاق در برنامه‌های درسی (تدریس و آموزش)، برنامه درسی اخلاق در علوم پزشکی و انجام مطالعات تطبیقی در زمینه برنامه درسی اخلاقی بوده است. در این راستا، خاقانی‌زاده و ملکی در پژوهش خود مطرح نموده‌اند، توسعه ارتقای اخلاق پزشکی کشور باید به طور جدی مورد عنایت قرار گیرند (۳۱). دهقانی و همکاران نیز در پژوهش خود عنوان کرده‌اند به کارگیری الگوی برنامه درسی اخلاق حرفه‌ای در جامعه پزشکی، نقش به سزایی در نهادینه‌سازی اصول و قواعد اخلاق حرفه‌ای و فراگیری دانشجویان ایفا می‌کند (۳۲). همچنین فتحی و اجارگاه بر اساس مطالعات انجام‌شده خود بیان داشته است که کیفیت درونی برنامه درسی، در سطح نامطلوب ارزیابی شده است، به خصوص عناصر هدف و محتوا از دیدگاه اساتید و دانشجویان، نامناسب بودند که بر این اساس، بایستی به ارتقای کیفیت درونی برنامه درسی دوره دکترای اخلاق پزشکی توجه شود (۳۳). پژوهش‌های فضل‌الهی قمشی، ناطقی و سیفی، در خصوص توجه به اخلاق در همه عناصر برنامه درسی، از جمله آسیب‌های اخلاقی در محتوای کتاب‌های درسی (۳۴)، امین خندقی و بهمن‌آبادی در زمینه ضرورت توجه به اخلاق در ارزشیابی برنامه‌های درسی (۳۵)، باقری کراچی، اکبری و تامرادی در حیطه توجه به اخلاق حرفه‌ای در تدریس (۳۶)، آیتی، قرآنی سیرجانی و غلام‌پور (۱)، همچنین نجفی و همکاران (۳۷) و فیض و اللهی (۳۸) از حیث ضرورت پرداختن به اصول اخلاقی در امر آموزش قابل توجه است. با نظر به بررسی پژوهش‌های انجام‌شده استنباط شد که «اخلاق»، موضوعی بین رشته‌ای است و در تمام حوزه‌های علمی، از جمله مسائل تعلیم و تربیت، برنامه درسی و آموزش کاربرد دارد و تربیت اخلاقی جریانی گسترده و فراگیر تلقی شده است که باید در تمامی عرصه‌های زندگی نمود و بروز داشته باشد.

نتیجه‌گیری

نتایج این پژوهش نشان داد که، مسأله تربیت اخلاقی در تحقیقات حوزه مطالعات برنامه درسی در نظام‌های آموزشی کشور به ویژه دانشگاه‌های علوم پزشکی مغفول مانده یا آنطور که باید مورد توجه نبوده است. همچنین انجام پژوهش در بین پژوهشگران زن و مرد یکسان نبوده است و بیشترین مطالعات به صورت مشترک بین پژوهشگران زن و مرد انجام شده است و در نهایت، بررسی تربیت اخلاقی در برخی از عناصر برنامه درسی آنچنان مورد توجه قرار نگرفته است. با توجه به یافته‌های پژوهش پیشنهاد‌های زیر برای توجه بیشتر به اهمیت اخلاق در برنامه درسی نظام‌های آموزشی و کاربست آن‌ها در این نظام‌ها ارائه می‌گردد:

- زمینه توجه به حوزه اخلاق در برنامه‌های درسی دانشگاه‌های پزشکی از طریق مطالعات روش‌مند و آشنایی با انواع موضوعات اخلاق و تربیت اخلاقی در برنامه‌های درسی آن از طریق تدوین منابع آموزشی و برگزاری کارگاه‌ها فراهم گردد.

- مقوله‌های مورد نیاز در زمینه برنامه‌های درسی اخلاقی در همه ابعاد و عناصر آن شناسایی و با استفاده از روش‌شناسی مناسب تحقیق، مورد پژوهش قرار گیرند.

- کمیته‌های علمی متشکل از علاقمندان و پژوهشگران زن و مرد با دغدغه مباحث اخلاقی در برنامه‌های درسی از حوزه‌های مختلف مثل دانشگاه‌های علوم پزشکی و غیر علوم پزشکی، آموزش و پرورش و مدارس و مؤسسات آموزش دینی تشکیل شود و بر روی موضوعات خاص و به روز در زمینه اخلاق، پژوهش‌های اخلاقی صورت پذیرد. انجام این پژوهش‌ها می‌تواند به ارائه چارچوب‌های مفهومی و منشورهای اخلاقی برای کمیته برنامه درسی نظام‌های آموزشی مساعدت نماید و مسئولین مربوطه را با بایدها و نبایدهای اخلاقی آشنا کند.

مشارکت نویسندگان

مسلم قبادیان: تجزیه و تحلیل یافته‌ها.
مرتضی مرادی دولیسکانی: طراحی ایده و نگارش متن اصلی.
محجوبه الهی باغان: ویرایش و ویراستاری متن.

نویسندگان نسخه نهایی را مطالعه و تأیید نموده و مسئولیت پاسخگویی در قبال پژوهش را پذیرفته‌اند.

تضاد منافع

نویسندگان هیچ‌گونه تضاد منافع احتمالی را در رابطه با تحقیق، تألیف و انتشار این مقاله اعلام نکرده‌اند.

تقدیر و تشکر

ابراز نشده است.

تأمین مالی

نویسندگان اظهار می‌نمایند که هیچ‌گونه حمایت مالی برای تحقیق، تألیف و انتشار این مقاله دریافت نکرده‌اند.

ملاحظات اخلاقی

در پژوهش حاضر جنبه‌های اخلاقی مطالعه کتابخانه‌ای شامل اصالت متون، صداقت و امانتداری رعایت شده است.

References

1. Ayati M, Ghorani Sirjani S, Gholampour M. Explaining the elements of the curriculum of moral education of elementary students based on humanistic psychology. *Journal of Bioethics*. 2019; 9(31): 47-61. [Persian]
2. Sudirman A, Lie D, Sherly S, Dharma E. The impact of work discipline and work ethic on the teacher performance of Sultan Agung Pematangsiantar Private Middle School Teachers TA 2018/2019. *International Journal of Business Studies*. 2019; 3(3): 125-135.
3. Abdi Nejat Z, Majidi M, Amini Asbagh Z, Sadeh E. Presenting a model of professional ethics based on Islamic values in the oil industry. *Journal of Administrative Law*. 2019; 9(28): 163-188. [Persian]
4. Niker F, Specker Sullivan L. Trusting relationships and the ethics of interpersonal action. *International Journal of Philosophical Studies*. 2018; 26(2): 173-186.
5. Althof W, Berkowitz MW. Moral education and character education: Their relationship and roles in citizenship education. *Journal of Moral Education*. 2006; 35(4): 495-518.
6. Doan DH. Moral education or political education in the Vietnamese educational system? *Journal of Moral Education*. 2005; 34(4): 451-463.
7. Aghili R, Alamolhoda J, Fathi Vajargah K. Designing a model of moral education curriculum in the elementary course of Iran's educational system. *Journal of Teaching and Research*. 2018; 6(4): 1-23. [Persian]
8. Kaur S. Moral values in education. *IOSR Journal of Humanities and Social Science*. 2015; 20(3): 21-26.
9. Kristjánsson K. Aristotelian character education. New York: Routledge; 2015. p.1-198.
10. Gandomkar D, Ghaltash A, Hashemi A, Mashinchi A. Designing the model of moral education curriculum for the second secondary course based on the theory derived from the data. *Journal of Research in Curriculum Planning*. 2019; 16(2): 34-47. [Persian]
11. Shin H, Rim D, Kim H, Park S, Shon S. Educational characteristics of virtual simulation in nursing: An integrative review. *Clinical Simulation in Nursing*. 2019; 37: 18-28.
12. Buchanan RA, Forster DJ, Douglas S, Nakar S, Boon HJ, Heath T, et al. Philosophy of education in a new key: Exploring new ways of teaching and doing ethics in education in the 21st century. *Educational Philosophy and Theory*. 2022; 54(8): 1178-1197.
13. Bagheri KH. Look again at Islamic education. Tehran: Madreseh Publication; 2011. p.1-274. [Persian]
14. Bhakta DK. Degradation of moral values among young generation: A contemporary issue in India. *International Research Journal of Interdisciplinary & Multidisciplinary Studies*. 2017; 79(128): 128-133.
15. Huo Y, Xie J, Althof W. The two-dimensional mechanism of moral education: An explorative study at a primary school and high school in China. *Asia Pacific Journal of Education*. 2021; 43(2): 1-5.
16. Shrivastava SK. Promotion of moral values through education. *International journal of research in social sciences*. 2017; 7(6): 103-8.
17. Winter C, Heath-Kelly C, Kaleem A, Mills C. A moral education? British Values, colour-blindness and preventing terrorism. *Critical Social Policy*. 2022; 42(1): 85-106.
18. Hand M. Towards a theory of moral education. *Moral Education*. 2014; 12(4): 519-532.
19. Gholampour M, Ayati M, Vasheghani A. Explaining the components of moral education of learners and analyzing its place in the document of the fundamental transformation of education. *Ethics Research Journal*. 2021; 3(49): 129-150. [Persian]
20. Shameli A, Maleki H, Kazemi H. Curriculum is a tool for achieving moral education. *Islam Magazine and Educational Research*. 2011; 12(3): 68-91. [Persian]
21. Pring R. Development of moral education in the UAE: Lessons to be learned. *Oxford Review of Education*. 2019; 45(3): 297-314.
22. Kristjánsson K. Aristotelian character friendship as a 'method' of moral education. *Studies in Philosophy and Education*. 2020; 39(11): 349-364.
23. Bischoff K. The Civic Effects of Schools: Theory and Empirics. *Theory and Research in Education*. 2016; 14(1): 91-106.
24. Dhanapala RM. Triangular Framework for Curriculum Development in the Education Sector. *Open Access Library Journal*. 2021; 8(2): 1-10.
25. Li H, Zhang L, Hsu CH. Research on user-generated photos in tourism and hospitality: A systematic review and way forward. *Tourism Management*. 2023; 96(4): 104-124.
26. Tavakol M, Erfanmanesh I. Qualitative Meta-Analysis of Scientific Articles Concerning the Brain Drain Issue in Iran. *Iranian Journal of Social Problems*. 2014; 5(1): 45-75. [Persian]

27. Ebrahimian H, Alizadeh Ganji J. The importance and necessity of paying attention to the principles of ethics in the current era. The Second International Conference Humanities with a Native-Islamic Approach and with an Emphasis on New Researches. 2016; 1(14): 214-238. [Persian]
28. Luanglath N, Ali M, Mohannak K. Top management team gender diversity and productivity: The role of board gender diversity. Equality, Diversity and Inclusion: An International Journal. 2019; 38(1): 71-86.
29. Aramoon H, Arani Z, Saeida Ardakani S. Effect of them work skills on research and educational performance of Students case study: Students of Yazd University. Journal of Research on Womens Studies. 2009; 3(1): 59-73. [Persian]
30. Yuguero O, Esquerda M, Viñas J, Soler-Gonzalez J, Pifarré J. Ethics and empathy: The relationship between moral reasoning, ethical sensitivity and empathy in medical students. Revista Clínica Española (English Edition). 2019; 219(2): 73-78.
31. Khaghani M, Maleki H. Critical on Content of Medical Ethics Curriculum from the Perspective of Medical Ethics Experts: A Qualitative Study. Journal of Higher Education Curriculum Studies. 2014; 4(7): 70-84. [Persian]
32. Dehghani F, Salimi G, Zarezadeh Y, Aghaali M, Yosefi S. Designing a professional ethics curriculum template for medical students. Iranian Journal of Medical Education. 2020; 20(83): 484-499. [Persian]
33. FathiVajargah K. Basic principles and concepts of curriculum planning. 1st ed. Tehran: Elmeh Ostadan Publications; 2014. [Persian]
34. Fazlollahi Ghamshi S, Nateghi F, Seifi M. Evaluating University Syllabus Content of Islamic Morality in the View of the Teachers of Islamic Knowledge. Journal of Research in Education Issues. 2016; 7(2): 69-87. [Persian]
35. Amin Khandaghi M, Bahmanabadi S. Evaluation Ethics: A Conceptual Framework. Journal of Ethics in Scince and Technology. 2013; 8(3):81-93. [Persian]
36. Bagheri Kerachi A, Akbari J, Tamoradi A. An Assessment of the Teaching Professional Ethics in Teachers at Farhangian University. Bioethics Journal. 2020; 10(35): 31-49. [Persian]
37. Najafi H, Maleki H, Farmahini Farahani M, Jafari Harandi R. Assessment of Teaching Professional Ethics Dimension of Faculty Members from Viewpoint of Students of Medical School of Shahed University. Journal of Medical Education Development. 2016; 9(21): 93-102. [Persian]
38. Faiz S, Allahi Z. Background of teacher professional ethics in education. Professional Ethics in Education. 2021; 1(1): 154-175. [Persian]